

Veera Rusanen

IDENTITEETIPOLIITTISET ULOTTUVUU- DET VENÄJÄN KIELTÄ OPISKELEVIEN NÄKEMYKSISSÄ

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Veera Rusanen: Identiteettipoliittiset ulottuvuudet venäjän kieltä opiskelevien näkemyksissä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Huhtikuu 2020

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia käsityksiä venäjän kielen opiskelijoilla on venäjän kielestä ja mistä nämä käsitykset ovat välittyneet. Lisäksi selvitetään, millaisia identiteettipoliittisia ulottuvuuksia venäjän kielen opiskeluun sisältyy. Empiirinen aineisto koostuu kolmesta haastattelusta. Aineistoa analysoidaan teoriaohjaavasti.

Käsitys teoreettisena käsitteenä ymmärretään kielellisenä kuvauksena siitä, miten yksilö suhtautuu johonkin asiaan ja mitä hän pitää totena. Käsitusten lähdettä kuvataan tässä tutkimuksessa jakaen käsitysten välittäjiä ihmiskasvoisiin ja kasvottomiin välittäjiin. Käsitusten luonnetta analysoidaan kieli-ideologian ilmentäjänä. Kieli-ideologia sisältää yksilön tai yhteisön uskomuksia ja käsityksiä kielestä. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota kieli-ideologiaan sisältyviin motivaatiotekijöihin. Motivaatiotekijät jakautuvat integratiivisiin ja instrumentaalisiin tekijöihin. Integratiivisiin tekijöihin lukeutuvat esimerkiksi samaistuminen kieltä puhuviin, sekä halu tutustua heihin ja heidän kulttuuriinsa. Instrumentaaliset eli välineelliset tekijät liittyvät hyötyihin, joita kielellä katsotaan olevan esimerkiksi työelämässä tai koulutuksellisissa yhteyksissä.

Identiteettipolitiikka määritellään yleisesti poliittiseksi toiminnaksi, jota harjoittaa identiteetin kokemukseltaan yhtenäinen ryhmä ja sen jäsenet. Identiteettipolitiikkaa on tulkittu aineistosta toiseuden rakentamisen ja kollektiivisiksi muotoutuvien näkemysten ja tavoitteiden kautta. Rakentamalla eli kuvaamalla toiseutta, yksilö rakentaa omaa identiteettiään. Toinen ja toiseus edustaa jotain, johon yksilö joko kokee samaistuvansa, tai jonka hän kokee erilaiseksi itseensä nähden.

Tutkimuksen tuloksena ilmeni, että haastateltavien idea venäjän kielen opiskelun aloittamisesta on syntynyt perheenjäsenten innoittamana. Käsitusten välittäjien teoreettisen jaon mukaisesti käsitykset ovat siis välittyneet ihmiskasvoisilta käsitystenvälittäjiltä. Kieli-ideologia opiskelijoilla määrittäyty selkeästi kielen oppimista motivoivaksi. Se sisältää yhtäaikaisesti sekä instrumentaalisia että integratiivisia motivaatiotekijöitä. Kieli nähdään etuna työmarkkinoilla. Lisäksi sen koetaan lisäävän ymmärrystä venäläistä kulttuuria kohtaan. Toiseus rakentuu samaistumisen ja erilaisuuden kokemusten myötä. Opiskelijoille toiseutta edustavat muut kieltä opiskelevat, venäläiset ja Venäjään kielteisesti suhtautuvat suomalaiset. Haastateltavat suhtautuvat Venäjään myönteisesti tai neutraalisti, mutta eivät tunne varsinaista yhtenäisyyttä muiden venäjän kielen opiskelijoiden kanssa. Siitä huolimatta, että opiskelijat eivät tunnista laajaa yhtenäisyyttä kieltä opiskelevan ryhmän keskuudessa, ilmenee heillä identiteettipoliittisuutta ilmentäviä yhtenäisiä näkemyksiä ja toiveita. Opiskelijat kuvaavat Suomessa ilmenevän jonkin verran ennakkoluuloisuutta Venäjää

kohtaan ja esittävät ajatuksen, että laajeneva venäjän kielen taito yhteiskunnassa vähentäisi ennakkoluuloja.

Avainsanat: Identiteettipolitiikka, Venäjä, venäjän kieli, kieli-ideologia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 Kielipolitiikka Suomessa: Idän ja lännen vaikutukset Suomen kielipolitiikassa	3
3 Yksilön kieli-ideologiasta identiteettipolitiikkaan.....	5
3.1 Käsitteet kielestä muodostavat kieli-ideologian.....	5
3.3 Identiteetistä identiteettipolitiikkaan.....	6
3.4 Identiteettipolitiikka tieteessä: synty, nousu ja eräitä sovellusalueita.....	9
4 Tutkimuksen toteutus.....	11
5 Kielen omaksumista motivoiva kieli-ideologia ja identiteettipoliittisuus empiriassa	13
5.1 Käsitteet kielestä kieli-ideologian muodostajina	13
5.3 Identiteettipolitiikan tulkinta aineistosta.....	15
5.3.1 Toiseus rakentamassa identiteettiä.....	16
5.3.2 “Tota Suomi-Venäjä akselia saatas jotenki enemmän auki” - venäjän kielen opiskelijoiden yhteisiksi ilmenevät näkemykset identiteettipolitiikan ilmentäjänä.....	19
6 Johtopäätöksiä	22
7 LÄHDELUETTELO.....	24
LIITTEET.....	27

1 JOHDANTO

Kielikoulutuksen yhteiskunnalliseen merkityksellisyys alettiin Suomessa kiinnittää huomiota 1960-luvulla. Tuolloin opetettavien kielten valinnassa nähtiin tärkeinä erityisesti juuri poliittinen ja taloudellinen vaikuttavuus. Näin ollen kielen hyödyn katsottiin olevan ensisijaisesti yhteiskunnallinen, jolloin yksilön saamaa hyötyä saatettiin kuvailla välilliseksi, koska yksilön nähtiin hyötyvän kielestä välillisesti yhteiskunnan saavuttaman hyödyn kautta. Myöhemmin 1980-luvulla kielikoulutus suuntasi katseensa tiiviimmin myös oppijoiden henkilökohtaisiin tavoitteisiin ja pyrkimyksiin. Tässä yhteydessä kielen oppimisen tuloksellisuuden vastuu siirtyi opettajilta oppilaille. (Sajavaara 2005, 3.) Kielten opiskelua motivoiva pyrkimyksellisyys ja tavoitteellisuus voivat perustua niin kutsuttuihin integratiivisiin tai instrumentaalisiin tekijöihin. Integratiivisiin tekijöihin lukeutuvat esimerkiksi halu samaistua kieltä puhuviin, tutustua heihin, saada tietoa kulttuurista ja aikomus muuttaa maahan. Instrumentaalisiin tekijöihin luetaan työelämään ja koulutukseen liittyvät tarpeet, sekä muut vastaavat hyödyt joita kielitaidolla katsotaan olevan. (Sajavaara 2005, 16.)

Oppilaitosten kielitarjoamat perustuvat usein suurelta osin naapurimaiden kieliin ja valtion vähemmistökieliin (Mustajoki 2012, 221). Tässä tutkimuksessa keskitytään Suomessa opetettavista vieraista kielistä venäjän kieleen ja sitä opiskelevien käsityksiin koskien kielen merkityksellisuyttä ja asemaa. Tutkimuksessa pyritään lisäksi selvittämään, miten venäjän kielen opiskelun ja taidon koetaan vaikuttavan opiskelijan identiteetin kokemukseen, ja onko kielivalinnalla identiteettipoliittisia ulottuvuuksia. Identiteettipoliitiikan tulkitsemiseksi aineistosta on päädytty tarkastelemaan erityisesti kahta asiaa – toiseuden rakentamista ja sitä millaisia kollektiivisia näkemyksiä venäjän kielen opiskelijoilla on. Toiseuden käsitteen avulla voidaan hahmottaa, miten omaa ja ryhmän identiteettiä rakennetaan toiseutta, eli erilaisuutta määrittelemällä. Yksinkertaisesti kuvattuna toinen ja toiseus määrittyvät joksikin jota yksilö joko ei koe olevansa, tai johon hän samaistuu. Näin yksilö rakentaa identiteettiään suhteessa toiseen. (Petersoo 2007, 120.) Identiteettipoliitiikan tematiikan ja käsitteistön avulla voidaan käsitellä nykyaikana paljon tutkittua ilmiötä, jossa yksilön toimintaa ohjaa tietoinen pyrkimys rakentaa identiteettiä ja saavuttaa yksilön ja ryhmän etujen mukaisia kollektiivisia tavoitteita (Saarinen 1991, 68).

Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat; *Mistä käsitykset venäjän kielestä opiskelijoille välittyvät? Millaista kieli-ideologiaa (uskomuksia, käsityksiä, arvoja, merkityksiä) venäjän kieleen sitä opiskeleville sisältyy? Ja, millaisia identiteettipoliittisia ulottuvuuksia venäjän kielen opiskelulla on?* Tutkimuskysymykset kiinnittävät huomiota kielen opiskeluun prosessina, joka syntyy yksilön muodostamasta käsityksestä liittyen venäjän kieleen ja sen arvoon – ja joka johtaa lopulta myös yhteiskunnan kannalta merkittäviin identiteetti- ja yhteiskuntapoliittisiin ilmentymiin.

2 Kielipolitiikka Suomessa: Idän ja lännen vaikutukset Suomen kielipolitiikassa

Historian saatossa Suomi on ollut osa sekä Ruotsia, että Venäjää. Idän ja lännen vuorottaiset ja limittäiset vaikutukset Suomen kielipolitiikassa voidaan nähdä tässä esitettävien historiallisesti merkittävien vaiheiden kautta. Suomen historia luetaan alkavaksi hetkestä, jolloin suuri osa Suomea liitettiin Ruotsiin 1100-luvulla. Suomen heimon ja kansan juuret ovat kuitenkin vielä kauempana historiassa. Ruotsin vallan aika on merkinnyt Suomelle läntisten vaikutusten voimistumista ja esimerkiksi kristinuskon vakiintumista. Suomalaisen heimon keskuudessa kielelliset ja traditiolliset erot olivat kuitenkin ilmeisiä. Myöhemmin Suomesta tuli Venäjän suuruusvaltioon ja venäjän kieli asetettiin Tsaarin määräyksellä valtionhallinnon viralliseksi kieleksi. Venäjän kielen virallistamisesta huolimatta ruotsin kieli pysyi pitkään hallinnon kielenä, sillä kansan hallitseminen sille vieraalla kielellä oli mahdotonta. Tsaarin vallan aikaan venäjän kieli kasvatti jonkin verran suosiotaan erityisesti valtion virkoihin pyrkivien keskuudessa, sillä venäjän kielen taito katsottiin hallinnon alalla tärkeäksi. Myös Venäjän asema johtavana talousmahtina 1800-luvun alkupuolella vaikutti yleiseen suhtautumiseen venäjän kieltä kohtaan. Venäläistämistoimet ja erityisesti halu itsenäistyä muuttivat suhtautumista huomattavasti 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Kansallista identiteettiä rakennettiin korostamalla eroja Suomen ja Venäjän välillä. Pesäeron tekeminen huipentui venäjän kielen merkityksen ja aseman marginalisointiin. Yhtenä merkinä kielen aseman muuttumisesta näyttäytyy Helsingin yliopiston päätös lakkauttaa venäjän kielen professuuri Suomen itsenäistyttyä. (Mustajoki 2012, 218-219.) Myöhempien sotien aikana syntyneet sotapropagandistiset kuvaukset ”ryssistä” levisivät ja ovat siirtyneet sukupolvilta toisille vaikuttaen usein kielteisesti suhtautumiseen Venäjää, venäläisiä ja venäjän kieltä kohtaan. (Jerman 2009, 98-99.)

1960-luvulla Neuvostoliitto nousi edelläkävijäksi teknologisten saavutusten saralla, joista historiallisesti keskeisimpiä taidonnäytteitä olivat ensimmäinen maata kiertävä satelliitti Sputnik 1 ja Lastotška -avaruusalus, jolla tehtiin ensimmäinen miehitetty avaruuslento. Arto Mustajoki (2012, 219) kuvaa kirjassaan *Kevys kosketus venäjän kieleen* näiden merkittävien

saavutusten lisänneen aikanaan selkeästi kiinnostusta venäjän kieltä kohtaan. 1960-luvulla Suomessa nimittäin nähtiin reilun vuosikymmenen kestänyt selvä kiinnostuksen kasvu venäjän kieltä kohtaan.

Nykyisin venäjän kielen taidon tarpeesta viestitään melko säännöllisesti vedoten sen tarjoamiin mahdollisiin hyötyihin esimerkiksi liike-elämässä. Huolimatta esitetyistä mahdollisuuksista kielen opiskelijamäärät ovat verrattain pienet. (Mustajoki 2012, 219.) Cultura-säätiölle laatimassaan selvityksessä venäjän kielen opiskelun nykytilasta, kuvaa Janne Häyrinen (2018, 34) venäjän kielen opiskelun suosiota suhdanneriippuvaiseksi. Erilaisten trendien ja ilmiöiden voidaan nähdä vaikuttavan kielen suosioon. Tällaisia kielen vetovoimaisuuteen vaikuttavia seikkoja ovat esimerkiksi maailmanpoliittinen tilanne, talouteen liittyvät asiat ja uutisointi Venäjästä (Häyrinen 2018, 35).

3 Yksilön kieli-ideologiasta identiteettipolitiikkaan

3.1 Käsitteet kielestä muodostavat kieli-ideologian

Käsitys teoreettisena käsitteenä ymmärretään kielellisenä kuvauksena siitä, miten yksilö suhtautuu johonkin asiaan ja mitä hän pitää totena. Käsitteet ovat muuttuvia ja joskus jopa sisäistä ristiriitaa tuottavia. Käsitteet vaikuttavat yksilön toimintaan ja omaavat täten myös välineellisen luonteen. (Tarnanen, Aalto, Kauppinen & Neittaanmaki 2013, 165.) Soveltavan kielitieteen professori Hannele Dufva (2003, 131) on esittänyt *käsityksen välittäjän* rooliin sijoittuvien subjektien jakautuvan *ihmiskasvoihin* ja *kasvottomiin* välittäjiin. Käsitteiden välittäjinä ihmiskasvoilla tarkoitetaan tässä muun muassa perhettä, opettajaa ja auktoriteettia. Kasvottomana käsitteiden välittäjänä toimii esimerkiksi media. Idea käsitteiden välittämisestä liittyy kiinteästi käsitteiden yhteisöllisyyteen ja sosiaalisuuteen. Käsitteitä muodostetaan ja ylläpidetään vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Koska käsitteet muotoutuvat yhteisöllisesti, on niissä aina läsnä myös poliittisia ja sosiaalisia heijastumia. (Tarnanen, Aalto, Kauppinen & Neittaanmaki 2013, 165.) Tässä tutkimuksessa tarkastellaan käsitteiden välittäjiä luokittelevan teorian pohjalta sitä, mistä opiskelija alun perin saa innoituksen alkaa opiskella venäjän kieltä. Ovatko kieltä kohtaan suopeat ja kannustavat argumentit peräisin esimerkiksi perheeltä tai ystäväpiiriltä?

Kieli-ideologioiden teoria on teoria jonka avulla voidaan hahmottaa yksilöiden ja yhteisöjen uskomuksia ja käsitteitä kielestä ja näiden käsitteiden vaikutuksia toimintaan (tässä esimerkiksi venäjän kielen valintaan, käyttöön ja identiteettipoliittisten merkitysten muodostumiseen). Kieli-ideologioita tutkittaessa tarkastellaan muun muassa käsitteitä kielestä, sekä näiden käsitteiden muuttumista ja eritoten vaikutuksia. Kieli-ideologioiden muuttuva luonne on ilmennyt erilaisissa historiallisissa ja yhteiskunnallisissa murroksissa. (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012, 328.) Kieli-ideologian teoriassa yhtenä tarkastelun kohteena on kielestä syntyneiden myönteisten käsitteiden luonne ja motivoivuus. Vierasta kieltä opiskellessa yksilön myönteiset käsitteet kielen arvosta ja käytön hyödyistä motivoivat kielivalintaa ja kielen omaksumista. Motivaatiotekijät tässä yhteydessä jaetaan *integratiivisiin* ja *instrumentaalisiin* tekijöihin. Integratiivisiin tekijöihin lukeutuvat esimerkiksi

halu samaistua kieltä puhuviin, tutustua heihin, saada tietoa kulttuurista ja aikomus muuttaa kyseiseen maahan. Myös kielen määrittäminen identiteettiä rakentavaksi lukeutuu integratiivisiin tekijöihin. Integratiiviset motivaatiotekijät ovat näin ollen yksilön sisäisiin vaikuttimiin perustuvia, kun instrumentaalisten tekijöiden lähteenä ovat ulkoiset vaikutteet. Instrumentaaliset eli välineelliset tekijät liittyvät hyötyihin joita kielellä katsotaan olevan esimerkiksi työelämässä tai koulutuksellisissa yhteyksissä. (Sajavaara 2005, 16.) Edellä mainittu jako auttaa havaitsemaan opiskelijaa motivoivia syitä oppia kieltä - opiskelija voi nähdä venäjän kielen taidon omaksumista motivoivana seikkana esimerkiksi instrumentalistisuuden, eli puhtaan välineellisyyden (työmarkkinoilla erottautuminen), tai integratiivisuuden, jolloin yksilön ja yhteisön identiteettiin liittyvät samaistumisen ja eriytymisen teemat voivat korostua. Tutkijoiden mukaan kieli-ideologioiden tutkimista vaikeuttaa se, että ne ovat usein kantajalleen huomaamattomia, luonnollistuneita itsestäänselvyyksiä, eivätkä näin ehkä sanallistu esimerkiksi haastatteluissa (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012, 333).

Mäntynen, Halonen, Pietikäinen ja Solin (2012) kuvaavat kieli-ideologisuutta ryhmiä erottelevana, mutta myös yhdistävänä diskurssina. Paikallisella tasolla kieli-ideologiat voivat yhdistää ryhmää ja toimia yksilöiden identiteetin rakennusaineena, kun samalla ne laajemmalla tasolla erottelevat ryhmiä toisistaan. (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012, 339.)

3.3 Identiteetistä identiteettipolitiikkaan

Identiteetti alkoi laajemmin kiinnostaa tutkijoita 1950-60 luvuilla. Alunperin identiteettiä tutkittiin lähinnä etnisyyteen ja kansallisuuteen kuuluvana aspektina. Identiteetin, etnisyyden ja kansallisuuden tutkimus painottui historian ja politiikan tutkimuksen alalle. Saksassa syntynyt kehityspsykologi Erik Erikson (1902-1994) tutki yksilön identiteettiä sosiaalisessa kontekstissa. Sosiaalitieteissä identiteettitutkimus nousi yleisesti keskeiseksi kiinnostuksen kohteeksi 1960-luvulla. 1980-luvulla julkaistiin useita tutkimuksia koskien kielen ja sosiaalisen identiteetin koheesiota. (Edwards 2009, 15.)

Jokaisella yksilöllä on identiteetti, eli käsitys siitä, kuka hän on. Identiteettiin liittyy käsitys viiteryhmästä, eli ryhmästä johon yksilö katsoo kuuluvansa. Myös yksilön arvot ovat keskeisiä identiteetin muotoutumisessa. (Lenz 2016.) Tässä yhteydessä on täsmennettävä, ettei yksilön identiteetti ole kiinteä ja muuttumaton konsepti (Coate & Thiel 2010, 9).

Kielen katsotaan olevan yksi tärkeä identiteettiä määrittävä osa (Livingstone, Manstead, Spears & Bowen 2010, 747). Kielessä ja kielellä yksilö ilmaisee kuuluvuutta tiettyyn ryhmään, kansallisuuteen ja sosiaaliseen kategoriaan. Kieli on kulttuurisen kansan ilmeisimpiä komponentteja ja esimerkiksi nationalistisissa liikkeissä kielen katsotaan olevan avainasemassa ryhmän rajojen muodostamisessa ja ylläpitämisessä. Kielen kautta identifioituminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, eikä ainut tapa identifioitua kulttuuriin ja kansallisuuteen. Tutkimusten mukaan identifioitumista kulttuurisesti määriteltyyn kansaan koetaan myös ilman identifioitumisen kohteeseen liitettävän kansalliskielen taitoa. Kielitaito voi myös olla riippumaton, jolloin kieltä osaava tai natiivi ei identifioitu kielen kautta kulttuuriin tai kansallisuuteen. (Arel 2001, 92.) Kielen käytön peruste voi siis olla myös puhtaasti välineellinen (Arel 2001, 114).

Identiteettipolitiikka määritellään yleisesti poliittiseksi toiminnaksi, jota harjoittaa identiteetin kokemukseltaan yhtenäinen ryhmä ja sen jäsenet. Usein ryhmä kokee asemansa muihin ryhmiin nähden marginaaliseksi ja joissakin tapauksissa jopa sorretuksi. Ryhmä pyrkii saavuttamaan tarpeisiinsa, arvoihinsa ja etuihinsa perustuvia tavoitteita ja tätä tavoitteellisuutta ja toimintaa voidaan siis kutsua identiteettipolitiikaksi. (Coate & Thiel 2010, 1.) Britt ja Heise (2000, 252) kuvaavat marginalisoitujen ja sorretuksi itsensä tuntevien ryhmien tavoittelevan muutosta muun väestön suhtautumisessa ryhmään ja täten sen jäseniin. Identiteettiperustaisen liikehdinnän tutkituimmat suuntaukset perustuvat usein sukupuoleen, uskontoon, etnisyyteen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai kulttuuriin liittyviin ominaisuuksiin. Identiteettipolitiikkaa ilmentävät myös monet muut ryhmittymät, joiden jäsenillä on yhteisiksi koettuja ominaisuuksia. (Coate & Thiel 2010, 1-2.) Identiteetin katsotaan näin omaavan keskeisen roolin kaikissa yhteiskunnallisissa liikkeissä (Bernstein 2005, 48).

Coate ja Thiel (2010, 2) kuvaavat teoksessaan *Identity politics in the age of globalization* identiteettipoliittisessa toiminnassa ilmennyttä kahta pyrkimysiltään eriävää aaltoa. Ensimmäisessä aallossa tavoitteet liittyivät selvästi pyrkimykseen edistää ryhmien osallisuutta

yhteiskunnassa, sekä vetoomuksiin syrjimättömyyden puolesta. Viimeaikaisempi identiteettipoliittinen argumentointi on keskittynyt vaatimaan hyväksyntää ja erilaisuuden tunnustusta. (Coate & Thiel 2010, 2.)

Identiteettipolitiikka rakentuu retoriikassa tyypillisesti jakona ”meihin” ja ”muihin”. Poliitikassa ryhmän erottaminen muista ilmenee sekä valtioiden välisessä, että valtion sisäisessä politiikassa. (Nyyssönen 2012, 150-152.) Tässä tutkimuksessa identiteettipolitiikan teoriaa sovelletaan siltä osin, kuin sillä voidaan kuvata yksilön ja ryhmän rakentamaa *toiseutta* ja tätä kautta muodostuvaa omaa identiteettiä. Toinen ja toiseus edustaa yksinkertaistetusti jotain jota me joko emme ole, tai johon me voimme samaistua. Tätä toiseutta määritellen me siis rakennamme omaa itseämme ja identiteettiämme. (Petersoo 2007, 120.) Perinteisesti toiseuden rakentumista ollaan tarkasteltu esimerkiksi etnisiin, uskonnollisiin ja traditionaalisiin piirteisiin liittyvänä. Tämän tutkimuksen osalta keskitytään osin myös Raittilan (2004, 18-20) kuvaamien poliittisluonteisten ilmausten tuottamaan ja rakentamaan toiseuteen. Toinen tutkimuksen tarkastelun kohde identiteettipolitiikan kehityksessä on kollektiiviseksi eli yhteiseksi määrittyvät näkemykset ja tavoitteet. Yhtenä tavoitteena tässä yhteydessä nähdään tarve vaikuttaa muiden käsityksiin ryhmästä ja sen jäsenistä. Tarve vaikuttaa muiden käsityksiin ryhmästä voi omata monen suuntaisia tavoitteita, mutta yksi tavoitteellisuuden suuntaus tässä yhteydessä on pyrkimys tulla uudelleenmääritellyksi myönteisessä mielessä. (Britt & Heise 2000, 253.)

On huomattava, että identiteettipolitiikan toteuttamisessa on kaksi sitä havainnollistavaa tasoa – retorinen taso ja toiminnallinen taso. Retorisen tason lisäksi voidaan siis havainnoida konkreettista toimintaa, jolla identiteettipolitiikka voidaan nähdä ikään kuin pantavan täytäntöön. Identiteettipolitiikka tekoina määrittyy sekä valtiollisen koneiston, pienempien yhteisöjen, sekä yksilöiden harjoittamaksi. Käytännön toteuttamisen vaiheessa yksilöiden asemaa ja vaikutusta voidaan kuvata jopa julkisia ja vaikutusvaltaisia toimijoita keskeisemmäksi. Identiteettipoliittiset määrittelyt tulevat vahvistetuiksi ja tuetuiksi yksilöiden toiminnan kautta. Erilaiset perinteiset ”rituaalit”, kuten kansallista identiteettiä ilmentävän kansallisen muistopäivän juhliminen, ovat identiteettipolitiikkaa vahvistavia yksilön toimintoja. (Egry 2012, 180.)

3.4 Identiteettipolitiikka tieteessä: synty, nousu ja eräitä sovellusalueita

Identiteettipolitiikka –käsitettä alettiin käyttää 1960 –luvulla, kun Yhdysvaltalainen tasa-arvoa ajava kansalaisoikeusliike (Civil Rights Movement) nousi. Identiteettipolitiikalla pyrittiin luonnehtimaan liikkeen toimintaa identiteettiperusteisena. Itse ilmiö, identiteettiin pohjautuva poliittisten ryhmien liikehdintä, on ollut olemassa läpi historian, mutta kansalaisoikeusliikkeen merkittävyyden kasvaessa, ilmiö sai oman termistönsä ja siitä kiinnostuttiin julkisessa keskustelussa ja tieteessä. (Coate & Thiel 2010, 3.) Coate ja Thiel (2010, 1-2) esittävät teoksessaan *Identity Politics in the Age of Globalization* kiihtyvän globalisaation ja kulttuurisen homogenisaation toimineen katalysaattorina identiteettipolitiikalle. Globalisaation ja kulttuurisen homogenisaation voidaan katsoa korostavan kysymyksiä identiteetin ja politiikan synergiasta (Coate & Thiel 2010, 1-2).

Coate ja Thiel (2010, 3) kuvaavat identiteettipolitiikan määrittelyä tieteessä hyvin moninaiseksi. Määritelmiä on johdettu esimerkiksi identiteettipolitiikan filosofista vapauskäsitystä uhkaavasta olemuksesta, poststrukturalismista, ja neo-Marxilaisesta luokkayhteiskuntakriitikistä. (Coate & Thiel 2010, 2.) Identiteettipolitiikkaa on luonnehdittu myös olennaisin osin psykologiseksi kokemuksiksi ja merkityksiksi (Bernstein 2005, 52).

Aiempaa tutkimusta identiteettipoliittisesta toiminnasta on tehty paljon muun muassa nationalismiin, kansalaisoikeuksiin ja naiskysymyksiin liittyen. 1960-luvulla historiallisten tapahtumien ja poliittisten jännitteiden seurauksena huomio kiinnittyi valtaväestön perinteiseen vallitsevuuteen politiikassa ja esimerkiksi koulujen opintosuunnitelmien sisällöissä. Seuraavaksi esitän karkean kuvauksen siitä, miten identiteettipolitiikkaa on sovellettu opetussuunnitelmien tutkimuksessa. Opetussuunnitelmiin sisältyvällä identiteettipolitiikalla on välillistä vaikutusta kielen opiskelijoihin oppilaitoksissa. Opetussuunnitelmien poliittisia vaikutuksia analysoitiin kysymällä, kenellä on poliittinen valta laatia opetussuunnitelmaa ja millaiset identiteetit ovat näin ollen edustettuina opetussuunnitelmissa. Tutkijat käsitelivät opetussuunnitelman sisältöä viestintänä, joka kertoo mitä pidetään merkityksellisenä, tärkeänä ja mitä ei pidetä tärkeänä. Opetussuunnitelmassa ilmeneviä identiteettiedustuksia ja niistä syntyviä viestejä tulkitessaan tutkijat huomauttivat, että vähemmistöjen ja kulttuuristen ryhmien näkymättömyys opetussuunnitelmissa lähettää yksinkertaisen viestin; niillä joilla ei ole poliittista valtaa, ei ole

merkitystä. Vähemmistöt kokivat itsensä aliedustetuiksi ja äänensä vaiennetuiksi. Poliittista valtaa omaavat käyttivät valtaansa – tiedostaen tai tiedostamattaan – toisintaakseen omaa identiteettiään opetussuunnitelmassa. (Monnin 2010, 459.)

4 Tutkimuksen toteutus

Empiirisenä aineistona tutkimuksessa toimii haastatteluaineisto. Puolistrukturoidut haastattelut on tehty kolmen eri haastateltavan kanssa. Yksi haastateltavista oli haastattelijan ystävän tuttu ja haastattelupyyntö tälle haastateltavalle välittyi tämän entuudestaan tutun kontaktin kautta. Kaksi muuta haastateltavaa valikoituivat haastateltaviksi joukosta, jonka haastattelijä tiesi opiskelevan tällä hetkellä venäjän kieltä Tampereen yliopistossa. Haastattelijä ei tunne henkilökohtaisesti haastateltuja. Haastattelupyyntöjä lähetettiin venäjän kieltä opiskelevasta ryhmästä satunnaisesti viidelle henkilölle. Kaksi henkilöä vastasi haastattelupyyntöön ja haastattelut sovittiin toteutettaviksi verkkoalustalla.

Haastattelukysymysten ja analyysitavan osalta tutkimuksen luonne muotoutui eksploratiiviseksi, eli uutta kartoittavaksi. Eksploratiivista tutkimusta voidaan tehdä aiheesta, josta ei aiemmin ole tehty kattavaa tutkimusta, tai kun ei haluta rajoittaa aikaisemman tutkimuksen esittämiin näkemyksiin ja teoreettiseen kehykseen. Voi myös olla, että tutkimuskohde poikkeaa aiemmin tutkituista siinä määrin, että on syytä pyrkiä myös kuvaamaan sen erityisominaisuuksia. (Routio, 2007.) Koska aikaisempi tutkimus identiteettipolitiikan osalta ei suoranaisesti ole painottunut vieraan kielen omaksumista tavoittelevien näkemyksiin ja tavoitteisiin, oli haastattelukysymyksien muotoilu suunnan hakemista sille, mikä mahdollisesti saattaisi tuoda esille tutkimuskohteen identiteettipoliittisia ulottuvuuksia.

Koronavirusuhan aiheuttaman maailmanlaajuisesti poikkeuksellisen tilanteen vuoksi haastattelut toteutettiin verkon kautta Zoom-alustalla. Haastattelut sujuivat hyvin ja vastaaminen kysymyksiin vaikutti helpolta ja avoimelta. Aineistoa kertyi nauhoitteelle kolmesta haastattelusta yhteensä 84 minuuttia. Koen että haastatteluaineisto on laadukas ja antoisa.

Teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteiden soveltaminen tässä tutkimuksessa osoittautui aineistosta esitettävien huomioiden havainnollistamista helpottavaksi. Teoriaohjaava sisällönanalyysi on aineiston ehdoilla etenevää, mutta poiketen aidosta aineistolähtöisyydestä, se pyrkii selittämään havaintojaan teoreettiseen viitekehykseen sisällytettyjen teoreettisten kokonaisuuksien ja erityisesti siinä esitettyjen käsitteiden kautta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 116).

Käytännössä teoriaohjaava sisällönanalyysi on suoritettu tutustumalla aluksi aineistoon useampaan otteeseen ja pohtimalla, miltä osin aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin. Kirjallinen klusterointi eli aineiston jaottelu alkoi jakamalla aineistossa esiintyneet teemat ja aiheet 24:n eri otsikon alle. Tämän jälkeen klusterointi jatkui vielä kolmeen otteeseen, jonka jälkeen itse muodostettuja yläotsikoita oli yhteensä kuusi: 1. Käsitys kielestä, 2. Tunne, 3. Mitä saavutetaan kielitaidolla, 4. Ryhmä, 5. Suhtautuminen/asenne -> Joukot, 6. Toiminta. Tämä ryhmittely ei ole kuitenkaan määritellyt ja muotoillut lopullisen analyysin tuloksia, vaan toiminut lähinnä edesauttajana tutkijan invarianssin havainnoimisessa aineistosta. Invarianssin hahmottuminen tarkoittaa tässä yhteydessä aineistossa esiintyvien toistuvien ja muuttumattomien piirteiden hahmottamista (Routio 2007).

Siirryttäessä aineiston jaottelusta analyysin tekoon, ja abstrahointiin, on muunnettava alkuperäisinformaatio, eli tässä tapauksessa haastatteluaineisto, teoriaosuuden viitoittamien käsitteiden kielelle. Läpi tutkimuksen ja siitä tehtävien johtopäätösten, on tutkijan tärkeimpänä tehtävänä pyrkiä ymmärtämään, mikä on tutkittavien oma näkökulma ja tutkimuskohteen merkitys heille. (Tuomi & Sarajärvi 2002.)

5 Kielen omaksumista motivoiva kieli-ideologia ja identiteettipoliittisuus empiriassa

Haastateltavien taustat olivat yhteneväiset siinä määrin, että he kaikki olivat opiskelleet venäjän kieltä yliopistossa. Kielen käyttöön ja siitä saatuun hyötyyn liittyviä näkemyksiä oli mielenkiintoista kuulla myös henkilöltä, joka oli opiskellut kieltä yliopistossa useampia vuosia sitten ja jolla oli jälkikäteen näkemyksiä esimerkiksi liittyen kielen käyttöön työelämässä. Päädiskursseiksi aineistossa nousivatkin kuvaukset venäjän kielen opiskelua motivoivista seikoista, eli kielen käytön mahdollisuuksista, sekä näkemykset Suomessa ilmenevästä yleisestä suhtautumisesta Venäjään.

Empiiristä aineistoa lähestytään tässä osuudessa tutkimuskysymyksellisen asetelman mukaisesti, kuvaamalla ensin käsitysten välittymisen luonnetta ja käsitysten sijoittumista kieli-ideologian eri suuntauksiin. Jälkimmäisessä osiossa muodostetaan käsitys siitä, kuinka aineisto ilmentää identiteettipoliittista suuntaumuksellisuutta.

5.1 Käsitykset kielestä kieli-ideologian muodostajina

Kaikilla haastateltavilla oli selkeä näkemys ja muistijälki siitä, miten he ovat päätyneet opiskelemaan juuri venäjän kieltä. Kuten Hannele Dufva (2003, 131) on esittänyt, voidaan kieliin liittyvien *käsitysten välittäjiin* kiinnittää huomiota havainnoidessa kuinka käsitykset kielestä ovat rakentuneet. Käsitysten välittäjien jakaminen ihmiskasvoisiin ja kasvottomiin käsitysten välittäjiin helpottaa tutkimuksessa ilmennettyjen käsitysten muodostumisen alkulähteen tunnistamista (Dufva 2003, 131). Tämän tutkimuksen aineistossa venäjän kieltä opiskelleiden alkuperäinen kiinnostus kieltä kohtaan on syntynyt perheenjäsenten esittämien myönteistä käsitystä lisäävien viestien myötä:

“No mies oli lukenut venäjää pitkään ja jotenkin sitä kautta sitten.” H1

“Siis mun kaksoisveli alotti opiskelemaan venäjää jo yläasteella ja me mentiin samaan maalaiskouluun. Veli kehu sitä ja aloin määkin lukemaan.” H2

“No varmaan siis siitä, et siis mun pappa on venäläine ja tavallaa ehkä sit siitä on aikanaa se idea lähteny, ku meillä kuitenkin on esimerkiks sukua Venäjällä, mutta ku ei nyt kukaa hirvee läheisesti yhteyksissä sinne oo.” H3

Edellä mainitut otteet kuvaavat haastateltavien omakohtaisen kiinnostuksen Venäjää ja venäjän kieltä kohtaan siis lisääntyneen vuorovaikutuksessa läheisten ihmisten kanssa. Näin ollen saamme teoriaan peilautuvan tuloksen, jonka mukaan kielen opiskelua innoittaneena toimijana ovat ihmiskasvoiset käsityksen välittäjät. Tässä tapauksessa kaksi kolmesta käsityksen välittäjästä (puoliso ja veli) olivat itse opiskelleet venäjän kieltä. Voidaan siis sanoa että kielen opiskelijat voivat toimia myönteistä kuvaa Venäjästä ja venäjän kielestä levittävinä linkkeinä yhteiskunnassa.

Kaikkiaan käsityksiä Venäjästä ja venäjän kielestä haastateltavien kokemuksen mukaan ovat välittäneet kasvottomaksi käsityksen välittäjäksi lukeutuva kirjallisuus, media ja erityisesti median välittämä uutisointi, sekä ihmiskasvoihin lukeutuvat opettajat, perhe, tuttavat, poliitikot, ja yhden haastateltavan mukaan myös Suomen puolustusvoimien henkilöstöön kuuluva henkilö tai henkilöitä. Edellä mainitut ovat siis toimijoita, jotka esiintyvät aineistoon sisältyvissä kuvauksissa siitä, kuka tai mikä haastateltavien kokemusmaailmassa on viestinyt käsityksiään Venäjästä maana, venäläisistä, kielestä ja kulttuurista.

Erilaisia kieli-ideologioita ja niihin sisältyviä integratiivisia ja instrumentaalisia motivaatiotekijöitä on selvästi tulkittavissa aineistosta. Keskeistä on, että käsitykset kielestä ja sen tarpeesta olivat kaikissa tapauksissa myönteissävytteisiä, selkeästi kielen omaksumista motivoivia. Näin ollen voidaan aineistosta tulkita kieli-ideologiaan sisältyvien motivaatiotekijöiden luonnetta. Haastateltavien käsitykset kielestä muodostavat siis kieli-ideologian, jonka osatekijöinä voidaan hahmottaa kielen omaksumista motivoivia integratiivisia ja instrumentaalisia tekijöitä. Integratiivisiksi tekijöiksi lukeutuvat kaikki yksilön sisäisestä maailmasta kumpuavat halut ja toiveet, kuten aito mielenkiinto vierasta kulttuuria kohtaan ja samaistumisen tunteet (Sajavaara 2005, 16). Jokaisessa haastattelussa ilmeni yhtäaikaan sekä integratiivisia, että instrumentaalista kieli-ideologisia motivaatiotekijöitä, eli kieli on siitä kiinnostuneille monimerkityksinen. Sajavaaran (2005, 16) esittämät yksilön sisäiset motivaatiotekijät, eli integratiiviset tekijät artikuloituivat aineistossa muun muassa uteliaisuutena ja haluna tutustua venäläiseen kulttuuriin:

“Halusin jollain tavalla oppia ymmärtämään sitä niin erilaista kulttuuria mikä tossa naapurissa vallitsee. Sieltä aina tulee nii erikoisia uutisia ja semmosia.. Mikä maa se oikeestaan oikee on, mikä kulttuuri se oikee on - mikä mua vieläki kiinnostaa.” H2

Lisäksi integratiivista kieli-ideologiaa ilmennettiin kuvaamalla kieltä venäläisen ajattelun ja maailmankuvan ymmärtämistä lisäävänä:

“Kyllä sitä vois kokea, että ymmärtää (venäjää/venäläisiä) paremmin ku sillo joskus ennen ku on lukenu venäjää ja niiku ja ehkä jotain semmosesta venäläisestä maailmankuvasta kokee että ois saavuttanu, että ‘aa noin ne ehkä aattelee’.” H2

Venäjän kielen välineellisyyttä, eli instrumentaalisuutta kuvattiin myös yhtenä opiskelua motivoivana tekijänä kaikissa haastatteluissa. Kaksi kolmesta piti venäjän kielen tarvetta työmarkkinoilla erityisesti kielen opettajien esittämänä argumenttina kielen opiskelun puolesta. Koska jokaisessa haastattelussa tämä käsitys työelämään kytkeytyvästä tarpeesta ilmaistiin selkeästi, on myös mielenkiintoista, että toisaalta esimerkiksi useita vuosia sitten venäjän kieltä opiskellut kertoi ettei ole käyttänyt venäjän kieltä missään. Yliopisto-opintoja haastatteluhetkellä suorittava kuvasi näkemystään venäjän kielen käyttöarvosta työelämässä jakaen käsityksensä tarpeesta julkisen ja yksityisen sektorin välille:

“-- En osaa sanoa tuunko mä tätä sillee niiku vaikka työelämässä koskaan käyttämään.. Mä tosiaa opiskelen yhteiskuntatutkimusta. Tää ois niiku - yrityspuolella käytetään (venäjän kieltä) enemmän ku mitä niiku julkisen sektorin töihin, mihin luultavasti ite päätyy.” H2

Kiinnostusta kieleen kuvattiin myös laajempaan ja kokonaisvaltaiseen kiinnostukseen Venäjää ja venäläistä kulttuuria kohtaan. Venäjää yleisesti kuvattiin joksikin, joka vaikuttaa hieman tuntemattomalta ja josta voisi ikään kuin ottaa selvää kielitaidon avulla.

5.3 Identiteettipolitiikan tulkinta aineistosta

Tässä luvussa tarkastellaan identiteettipolitiikan ilmentymistä yksilön kuvauksissa. Tässä kiinnitetään huomiota myös niihin kuvauksiin, joissa kuvataan venäjän kielen opiskelijoiden ryhmän yhtenäisyyttä tai epäyhtenäisyyttä. Näin tehdään tulkintaa siitä, voidaanko venäjän kieltä opiskelevien ryhmän todeta harjoittavan identiteettipolitiikkaa, vai toteutuuko identiteettipolitiikka tässä yhteydessä vain yksilötasolla. Teoreettisesti identiteettipolitiikkaa kuvataan poliittiseksi tavoitteelliseksi toiminnaksi, jota harjoittaa identiteetin kokemukseltaan yhtenäinen ryhmä ja sen jäsenet (Coate & Thiel 2010, 1). Identiteettipolitiikkaa aineistossa ilmentävät erilaiset toiseutta rakentavat ilmaukset ja opiskelijoiden joiltakin osin yhtenäiset näkemykset liittyen esimerkiksi venäjän kielen

asemaan ja arvoon Suomessa. Toiseus rakentuu monitasoisena sekä suhteessa venäläisiin, muihin venäjän kieltä opiskeleviin ja kielteisesti venäläisiin suhtautuviin suomalaisiin. Opiskeluryhmien kollektiivisuutta, eli yhteisöllisyyttä osoittavista ilmauksista voidaan tehdä havainto, että ryhmänä venäjän kieltä opiskelevilla on yksi yhteinen tekijä, kiinnostus Venäjää kohtaan. Seuraavissa alaluvuissa identiteettipoliittisuutta ilmennetään jakautuneena toiseuden ja identiteetin rakentamiseen, sekä kollektiivisten näkemysten ja tavoitteiden tulkintaan.

5.3.1 Toiseus rakentamassa identiteettiä

Joko samaistuen, tai muita erilaisiksi suhteessa itseen kuvaamalla yksilö rakentaa ja määrittää sitä, mitä hän kokee olevansa. Näin muodostetaan omaa identiteettiä. (Petersoo 2007, 120.) Kieltä opiskelevien ryhmää kuvattiin pieneksi, marginaaliseksi ja siihen kuuluvan hyvin erilaisia ihmisiä. Yksilöiden kuvaukset venäjän kielen opiskelijoiden ryhmän yhtenäisyydestä tiivistyivät toteamukseen, että heillä on yksi yhteinen piirre: kaikki osoittavat erityistä mielenkiintoa Venäjää kohtaan. Mitään syvää yhteisöllisyyden tunnetta kuvauksista ei välity. Seuraavassa otteessa nähdään rakennettavan toiseutta suhteessa muihin venäjän kieltä opiskeleviin. Ryhmän jäsenet ovat ilmeisen erilaisia, mutta yksi yhteinen piirre – eli kiinnostus venäjän kieltä ja Venäjää kohtaan, sanallistuu huojentavaksi:

“Ku ne ryhmät on kuitenkin tosi pieniä ni se on toisaalt yllättäny tosi paljon että kuinka erilaisii tyyppejä siihe niinki pienee ja semmosee marginaaliseen porukkaan mahtuu. -- Mut on se toisaalta myös tosi niiku huojentavaa ehkä et siinä on se joku yks yhteinen juttu, että vaikka tyypit on tosi erilaisia --” H3

Identiteettipoliitikassa keskeistä on jako “meihin” ja “muihin”, jonkinlainen sisäisesti muodostettu rajanteko ja toiseus, sekä tätä kautta syntyvä tavoitteellisuus esimerkiksi oman ryhmän aseman parantamiseen liittyen (Nyyssönen 2012, 150-152). Aineistossa tulkitsen identiteettipoliitikan ja siihen liittyvän toiseuden tuottamisen ilmenevän kuvauksissa Suomessa esiintyvistä suhtautumisesta Venäjään. Kuvaukset suhtautumisesta olivat hyvin yhteiskuntaa jakavia. Aineistossa suomalaisten erilaisia suhtautumisen tapoja Venäjää kohtaan luonnehdittiin seuraavin ilmauksin: kaksijakoinen, venäjäkielteinen, venäjämönteinen, neutraali (*“suhtautuu venäläisiin kuin kehen tahansa”* H1), kunnioittava,

epäluuloinen, suhteellisen positiivinen, epävarma, ihmettelevä, pelokas, varova, välinpitämätön, varautunut ja kiinnostunut. Seuraavassa otteita, joissa haastateltavat vastaavat kysymykseen, miten he kokevat Suomessa yleisesti suhtauduttavan Venäjään:

“Niin Venäjään.. No se tota.. On tavallaan niiku kaks lähestymistapaa, semmosta venäjäkielteisyyttä, tai melkein vihamielisyyttä, semmostahan on Suomessa olemassa ja sitte toisaalta on ihmisiä jotka suhtautuu venäläisiin niiku kehen tahansa, että ei oo mitään semmosta vihamielistä, paremminkin niiku myönteinen suhtautuminen sillä porukalla.” H1

“No kyllä siihe vähä niiku sillee no kunnioittavasti toisaalta, mut vähä niiku sillee vähä epäluulosesti. Kyl mä ainaki koen.. Varmaa sillai erilaisia suhtautumistapoja, mutta sillai suht positiivisesti.” H2

“Kyl mä sillee sanoisin et tosi.. Kyl paistaa edellee ne semmoset vanhat arvot ja semmoset vanhat asenteet. Että toki ehkä kyllä huomaa semmosta, et ehkä me nuoremmat tai ylipäätään nuorempi sukupolvi on vähän avoimempi mut kyl sillee edellee ehkä huomaa, -- Emmä tii onks se semmosta pelkäämistä vai semmosta. Mut vähän ehkä sillee varoen ja ehkä ylipäätään et ei välttämättä niiku kiinnosta tavallaa lainkaa.” H3

Edellä esitetyissä otteissa voidaan nähdä toiseutta rakentavaa retoriikkaa. Haastateltava rakentaa mielessään ja ilmaisten erilaisten suhtautumisen tapojen kautta määrittyviä ryhmiä. Tämä havainnollistaa hyvin Raittilan (2004, 18) esitystä, jonka mukaan toiseutta voidaan rakentaa erilaisiin piirteisiin liittyvänä ja myös poliittisluontoisin perusteluin.

Yksi haastateltava kuvasi identiteettipoliittisen toiseuden tuottamisen ilmentymistä myös institutionaalisessa yhteydessä. Haastateltava kuvasi näin veljensä armeijakokemusta:

“Mutta sitte sanoin sitä että kun se mun samainen kaksoisveli kävi armeijan tossa. -- Ni siitä kuuli sen puheista että tosi paljon siellä, melkein sieltä niiku johdosta käsin ja ylipäänsä siinä maailmassa niin jotenki korostu ehkä jotenki se että se Venäjä on kuitenkin se jota vastaan tässä puolustauduttais jos jotain. Ja ehkä niiku hetkittäisesti sillä mun veljelläki koveni sellaset tota niiku suhtautumiset Venäjään ja sellaset arvot.. Ja sen puheista kuuli että se oli tosi paljon se Venäjä ja siihen suhtautuminen niiku ylipäänsä keskustelunaiheena ja jotenki taustalla siellä armeijakavereitten kesken, ja tosiaan ihan siellä oppitunneilla saatto jostain sivulauseesta tulla esiin jos ei nyt ihan suoraan kuitenkaan.” H2

Tämä armeijakuvaus havainnollistaa hyvin sitä kuinka toiseutta rakentamalla voidaan saavuttaa erilaisia tavoitteita ja rakentaa identiteettiä. Yhteishengen luominen on puolustusvoimien toiminnan tavoitteiden saavuttamisen edellytys. Niimpä toiseuden rakentaminen esimerkiksi Venäjää kohtaan ja tätä kautta rakentuva kansallisidentiteetti ilmentää myös identiteettipoliittikkaa.

Kysymykseen, samaistuvatko haastateltavat venäläisyyteen, saatiin erilaisia vastauksia. Samaistumisesta puhuttiin yleisellä, sekä henkilökohtaisella tasolla. Muistettakoon, että kuten Petersoo (2007, 120) esittää, on samaistuminen käytännössä myös toiseutta, jonka myötä rakentuu näkemys omasta itsestä. Henkilökohtaisella tasolla samaistumista koki luonnollisesti voimakkaimmin haastatelluista hän, jolla oli Venäjältä Suomeen muuttaneita sukulaisia. Toinen, joka koki jonkinasteista samaistumista, oli haastateltava joka kuvasi samaistumispuheen löytyneen venäläisen kaunokirjallisuuden lukemisen kautta. Hän kuvasi myös käsitystään, jonka mukaan samaistuminen ilmenee myös kansakunnan tasolla:

“Kyllä mulla se käsitys on että suomalaisilla on jossakin määrin tämmöstä slaavilaista melankolisuuutta, että vähän semmosta sukulaissieluisuutta.” H1

Yksi haastateltavista ei tuntenut samaistuvansa venäläisyyteen ja kuvasi asemoituvansa tässä suhteessa katsomaan asiaa suomalaisesta perspektiivistä. Näin venäläisyys rakentuu tässä toiseksi, joka ei haastateltavan käsityksissä sisällä varsinaisesti niitä ominaisuuksia joita hänellä on:

“No ehkä mä en kuitenkaa varsinaisesti niiku samaistu. -- Kyl mä ehkä koen että mä katon sitä kuitenkin enemmän suomalaisesta perspektiivistä” H2

Haastateltavista venäläisiä sukujuuria omaavan opiskelijan kieli-ideologian määrittäminen yksilön identiteettiä rakentavaksi oli ilmeistä. Hän oli myös ainut, joka ilmaisi venäjän kielen olevan selkeästi osa hänen identiteettiään. Haastattelijan kysyessä miten haastateltava kokee venäjän kielen taidon vaikuttavan identiteettiinsä, haastateltava kertoo:

“No ehkä se sillä lailla kyl vaikuttaa, että ehkä sit ylipäätään ku mä aloin opiskella venäjää - ja mä oon niiku meiltäki ainoo vaikka lastenlapsista kuka ylipäätään on opiskellu (venäjän-)kieltä, ni ehkä se sillee erilailla jotenkin on nostattanu sitä päätään. Ja seki vähä mitä ymmärtää tai ees osaa, niin se ehkä silleen jotenki nostattaa enemmän sellasta identiteetissä sitä semmosta, nii et vaikka tavallaa meillä oikeesti on sukua jossaki muualla ku Suomessa.. Tai että ehkä tavallaa se että ku ennen se on ollu enempi vaa jotenki rajottunu siihen sellaseen että ‘no ne on tullu sillo aikanaa jostaki tuolta ja me ollaan nyt täällä’. Mut nyt sitte taas nytku ees sen jonku verran ymmärtää niin sitte jotenki tuntuu myös enempi et se on osa mua itteeni” H3

5.3.2 “Tota Suomi-Venäjä akselia saatas jotenki enemmän auki” - venäjän kielen opiskelijoiden yhteisiksi ilmenevät näkemykset identiteettipolitiikan ilmentäjänä

Mielenkiintoista aineistossa on, että vaikka haastateltavat eivät kokeneet venäjän kieltä opiskelevien ryhmää kovin yhtenäiseksi, on heillä yksilöhaastatteluja tulkiten ainakin yhtenäisiä näkemyksiä koskien venäjän kielen asemaa ja Suomessa ilmenevää suhtautumista Venäjää kohtaan. Identiteettipolitiikan näkökulmasta kieltä opiskelevilla on siis ryhmänä yhtenäisiä poliittisluontoisia näkökulmia ja toiveita, mutta ei ilmeisesti tunnistettua tarvetta toimia tavoitteellisesti yhdessä. Seuraavaksi esitellään aineistossa ilmeneviä yhtenäisiksi määrittyviä näkökulmia. Jokainen haastateltava esitti, että heistä olisi hyvä jos venäjän kieltä opiskeltaisiin enemmän. Näkemykset olivat yhtenäiset myös siinä, että opiskelijoiden mukaan varautuneisuus ja ennakkoluuloisuus venäläisiä kohtaan vähenisi jos kieltä opiskeltaisiin enemmän. Tämä ilmentää hyvin Coaten ja Thielen (2010, 2) kuvausta identiteettipoliittisen argumentoinnin nykyisestä luonteesta hyväksyntää ja erilaisuuden tunnustamista vaativana. Haastateltavat kokivat, että kielitaito lisäisi ymmärrystä itäistä naapurimaata kohtaan. Lähtökohtana tälle ajatukselle yksi haastateltava esittää, että vaikeaksi ja eksoottiseksi käsitetyllä kielellä on osuutensa siinä, että Venäjä maana vaikuttaa monista suomalaisista haastateltavan sanoin “suljetulta”:

“No kyl mä ehkä koen että varmasti se sellanen et jos ihmiset vaikka, tai sillee enemmän ihmisiä kiinnostus venäjän kielestä ja haluais opiskella sitä, ni ehkä mahdollistais sen että tavallaan tota Suomi-Venäjä akselia saatas jotenki enemmän auki. Ja että ehkä sitä kautta sitten vois ehkä jos oikeesti sillee laajat ihmisjoukot osais venäjää ni sitte ehkä se sellane maiden välinen ymmärrys ehkä myös semmoselle tavallisten ihmisten sellasella ruohonjuuritasolla, niin parantuis.” H3

Seuraava ote ilmentää integratiivista kieli-ideologiaa. Opiskelija on itse kielen kautta ikään kuin päässyt sisään venäläiseen kulttuuriin ja esittää identiteettipoliittisuutta ilmentävän ajatuksen kielen ennakkoluuloja vähentävästä voimasta:

“Ku venäjän kielen opiskeluun liittyy aina se venäjän kulttuurin opiskelu myös, ni se vois vähän vähentää niitä semmosia ennakkoluuloja, ainaki mulla itelläni on vähentyny ennakkoluulot, ku on vähä niiku oppinu jotain siitä kulttuurista.” H2

Toive venäjän kielen laajentuvasta osaamisesta ja siihen liitetyt positiiviset vaikutukset ovat identiteettipoliittikkaa ilmentäviä tavoitteellisia näkemyksiä. Seuraavassa otteessa kieltä opiskellut näkee kielen osaamisesta olevan taloudellista hyötyä yhteiskunnalle, ja siksi sen opiskelun puolesta tulisi puhua laajemmin ja lisätä kielen opiskelumahdollisuuksia:

“Sen (venäjän kielen) opiskelumahdollisuuksia pitäis lisätä ja sitten tiedotusvälineissä pitäis niikun harrastaa tämmöstä vähän niiku propagandaa sen kielen opiskelun puolesta. Koska se on fakta että Venäjä on valtavan suuri markkina-alue naapurissa ja kyllä sen kielen hallitseminen pitäis olla toisella tasolla ku mitä se tällä hetkellä on” H1

Yksi haastateltavista kuvaa tilannetta tai tilanteita, joiden myötä hänelle on ilmennyt ettei venäjän kielen opiskelua aina pidetä mitenkään erityisen arvostettavana. Identiteettipoliitiikan teoriassa sorron kokemukset ovat yksi keskeinen piirre ja identiteettipoliittisen toiminnan tarpeen syy (Britt & Heise 2000, 252). Tämä ote sisältää ennakkoluuloista suhtautumista ilmentävän kokemuksen ja omaa kielivalintaa puolustavan argumentin:

“No kyl sen tossa huomaa, arjessakin, et kyl ehkä edellee vaikka seki että vaikka lukee venäjää ni se aiheuttaa tosi monissa semmosta vähä niiku kummastusta tai vähä.. Jotkut on sillee että ”aijaa (et) miks” (oudoksuvalla äänellä)? Se just ehkä nostaa sellasta miten sen nyt sanois, ehkä sitä sellasta, että jotenki sitä ei välttämättä aina nähä kauheen semmosena niiku jotenki positiivisena tai no ylipäättään sillee kauheen hyvänä maana tai sellasena. Et siitä ei jotenki nähä sitä mitä sieltä ehkä, sellasta jotenki potentiaalia tai sellasta, et mitä se vaik sen kielitaidon osalta vois antaa” H3

Toisella haastateltavalla ei ole edellisen kaltaisia kokemuksia:

“Aina jos siitä jollekki puhuu tai muuten ilmenee ni kyllä se niiku on semmonen positiivinen asia ja.. Enkä oo kyllä, en muista kyllä ikinä et ois tullu mitään semmosta negatiivista että miks sää venäjää aloit lukemaa” H2

Yhteisenä näkemyksenä aineistosta välittyy myös se, että suomalainen uutisointi Venäjstä tuntuu haastateltavien mukaan sisältävän yhteiskunnassa käytävää keskustelua kuumentavia aineksia. Myös poliittisessa elämässä kuvataan ilmennettävän suhtautumista Venäjään:

“Et jos Venäjältä kuulee jotain sellasii radikaalimpia uutisia, ni sit niissä kohti huomaa et se kyl jotenki kuumentaa tunteita iha eri tavalla - tai sillä lailla et kyl ihmiset sillee varautuneesti suhtautuu vaik siihen et miten Venäjä toimii vaikka politiikassa tai mitä siellä tapahtuu.” H3

“No sehän ilmenee tuolla somessa, sitten se ilmenee Suomen poliittisessa elämässä niin että jotkut tahot suhtautuu hyvinkin niiku vihamielisesti tai miten sen nyt sanoo.. Pidättyväisesti Venäjään. Poliitikoista. Että se käy vähän niiku rivien välistä ilmi. Sitten taas on semmosia Venäjään myönteisemmin suhtautuvia.” H1

“No kyllä Venäjään suhtaudutaan vähä niiku sillee no kunnioittavasti toisaalta, mut vähä niiku sillee vähä epäluulosesti. Kyl mä ainaki koen.. -- Eli ehkä nyt niiku lähinnä ku uutisia tulee Venäjältä, esimerkiks just toho Koronaan liittyen ni että siellä ehkä vähä pimitetään sen leviämistä valtion taholta ja sitte Putinin vallassa oloon ja tämmösiin mitä perusuutisia sieltä tulee ni niihin liittyen ehkä..” H2

Kun yksittäisiä haastatteluja vertaillaan toisiinsa, voidaan siitä yhtenä laajana aineistona löytää venäjän kieltä opiskelevia yhdistäviä näkemyksiä. Kaikkien haastateltavien omat käsitykset Venäjästä ovat myönteissävytteisiä. He kaikki myös kokevat, että suomalaisessa yhteiskunnassa ilmenee jonkin verran ennakkoluuloisuutta suhteessa Venäjään. Yhteisenä näkemyksenä voidaan lisäksi pitää sitä, että opiskelijoiden näkemyksen mukaan venäjän kielen taidon kartuttaminen olisi Suomessa eduksi. Identiteettipolitiikan määrittäminen olennaisin osin myös psykologiseksi, havainnollistuu tässä tutkimuksessa (Bernstein 2005, 52). Psykologiseksi kokemuksiksi ja merkityksiksi identiteettipolitiikka määrittyy tässä erityisesti siksi, että opiskelijoiden mielenkiinto Venäjää kohtaan on tarkentanut heidän havainnointiaan koskien ympäristön suhtautumista Venäjään ja herättänyt toiveita muun muassa ympäristön ennakkoluulojen vähentämiseen liittyen.

6 Johtopäätöksiä

Kouluissa tarjottavan kielitarjonnan äärellä opiskelijat tekevät valintoja siitä, millaisia vieraita kieliä he haluavat opiskella. Tätä valintaa ohjaavat monenlaiset tekijät, kuten ympäristöstä välittynyt käsitys tietyn kielen hyödyllisyydestä. Käsitukset kielestä muodostavat kieli-ideologian, joka ohjaa kiinnostusta ja valintaa opiskella kieltä. Usein kielen opiskelija ei ole kiinnostunut pelkästään kielestä, vaan myös esimerkiksi kulttuurisista seikoista. Tämän tyyppistä laajempaa mielenkiintoa osoittavien yksilöiden muodostaman ryhmän näkemyksistä voidaan tutkia sen identiteettipoliittisia ulottuvuuksia.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten venäjän kieltä opiskelevat ovat päätyneet opiskelemaan venäjän kieltä ja millaista identiteettipoliittikkaa heidän näkemyksensä Venäjään ja venäjän kieleen liittyen ilmentävät. Konkreettisesti käsitysten välittäjiksi, eli venäjän kielen opiskelun aloittamisen innoittajiksi täsmentyivät haastateltavien perheenjäsenet. Nämä innoittajat olivat useimmiten itse opiskelleet aikoinaan venäjän kieltä. Käsitys vieraasta kielestä, tai tarkemmin ottaen – mielenkiinto kieltä kohtaan, syntyy useimmiten siis sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Teoreettisesti käsitysten välittäjät jakautuvat ihmiskasvoisiin ja kasvottomiin käsityksen välittäjiin (Tarnanen, Aalto, Kauppinen & Neittaanmaki 2013, 165). Tämän tutkimuksen empiriassa kasvottomia käsityksenvälittäjiä, kuten mediaa, ei nimetty valintaa inspiroineeksi tahoksi. Tutkimuksessa ilmeni, että kieli-ideologiaan sisältyvä oppimista motivoiva kielen integroivuus tai instrumentaalisuus on yllättävänkin selkeästi täsmentyvää ja ilmaistavaa. Venäjän kielen opiskelua motivoiva instrumentaalinen, eli välineellinen motivaatiotekijä täsmentyy käsitykseksi kielen hyödyllisyydestä työelämässä. Sajavaaran (2005, 16.) esittämänä integratiivisena eli yksilön sisäisenä motivaatiotekijänä tässä tutkimuksessa esiintyy yleinen uteliaisuus Venäjää ja venäläistä kulttuuria kohtaan. Venäjän kieltä opiskelevat haluavat ymmärtää venäläisiä ja Venäjää.

Tutkimuksessa identiteettipoliittikka havainnollistuu toiseuden rakentamisen ja sen myötä rakentuvan oman identiteetin kautta. Toiseus rakentuu kuvauksissa Petersoon (2007, 120) esittämien samaistumisen ja erilaisuuden kokemusten myötä. Opiskelijoille toiseutta edustavat muut kieltä opiskelevat, venäläiset ja Venäjään kielteisesti suhtautuvat suomalaiset. Venäjän kielen opiskelijat suhtautuvat Venäjään myönteisesti tai neutraalisti,

mutta eivät tunne varsinaista yhtenäisyyttä muiden venäjän kielen opiskelijoiden kanssa. Siitä huolimatta, että opiskelijat eivät tunnista laajaa yhtenäisyyttä kieltä opiskelevan ryhmän keskuudessa, ilmenee heillä identiteettipoliittisuutta ilmentäviä yhtenäisiä näkemyksiä ja toiveita. Opiskelijat kuvaavat Suomessa ilmenevän jonkin verran ennakkoluuloisuutta Venäjää kohtaan ja esittävät ajatuksen, että laajeneva venäjän kielen taito yhteiskunnassa vähentäisi ennakkoluuloja.

7 LÄHDELUETTELO

Bernstein, M. (2005). Identity politics. *Annual Review of Sociology*, 31, 47–74. Haettu osoitteesta <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100054>

Britt, L. & Heise, D. (2000). From shame to pride in identity politics. Teoksessa S. Stryker, T. J. Owens, & R. W. White (toim.), *Self, Identity, and Social Movements* (s. 252- 268). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Bucken-Knapp, G. (2003). *Elites, language, and the politics of identity: The norwegian case in comparative perspective*. Albany: State University of New York Press.

Coate, R. A. & Thiel, M. (2010). *Identity politics in the age of globalization*. Boulder, Colorado: FirstForumPress.

Dufva, H. (2003). Beliefs in dialogue: a Bakhtinian view. Teoksessa P. Kalaja & A. M. F. Barcelos (toim.), *Beliefs about SLA: new research approaches* (s. 131-151). Dordrecht: Kluwer.

Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Egry, G. (2012). *Strangers of Our Own: Nation, Republic and Ordinary People in Hungary After 1989*. Teoksessa Nyysönen, Heino & Mari Vares (toim.), *Nations and Their Others – Finland and Hungary in Comparison*. Helsinki: East-West Books Helsinki.

Häyrinen, J. (2018). *Venäjän kieltä korkeakouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa: Selvitys venäjän kielen opiskelun tilasta eri oppilaitoksissa*. *Cultura-säätiö*. Haettu osoitteesta:

https://culturas.fi/wp-content/uploads/2019/05/Selvitys-Venajan-kielen-tilanteesta_Final-02.pdf

Jerman, H. (2009). Venäläiset tulivat: Tutkija kohtaa median kuvan maahanmuuttajista. In S. Keskinen, A. Rastas, & S. Tuori (Toim.), *En ole rasisti, mutta...: Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino.

Kertzer, D. I. & Arel, D. (2002). *Census and identity: The politics of race, ethnicity, and language in national census*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lenz, C. (2016). Identiteetti ja ryhmään kuuluminen. Haettu osoitteesta:

<https://dembra.no/fi/blog/utema/identitet-og-tilhorighet/?trekk=1>

Livingstone, A. G., Manstead, A. S. R., Spears, R. & Bowen, D. (2011). The language barrier? context, identity, and support for political goals in minority ethnolinguistic groups. *British Journal of Social Psychology*, 50(4), 747-768.

Mohanty, S. P., Moya, P. M. L., Martín Alcoff, L., Hames-García, M. & Alcoff, L. M. (2006). *Identity politics reconsidered*. New York, UNITED STATES: Palgrave Macmillan US.

Monnin, K. (2010). Identity Politics. Teoksessa C. Kridel (toim.), *Encyclopedia of Curriculum Studies* (s. 459-460). South Carolina: SAGE Publications Inc.

Mustajoki, A. (2012). Kevyt kosketus venäjän kieleen. Helsinki: Gaudeamus. 218-221

Mäntynen, A., Halonen, M., Pietikäinen, S. & Solin, A. (2012). Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. *Virittäjä*, 116(3). Haettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/6815>

Nyysönen, H. (2012). "The World According to Janos Kadar and Urho Kekkonen". Teoksessa Nyysönen, Heino & Mari Vares (toim.), Nations and Their Others – Finland and Hungary in Comparison. Helsinki: East-West Books Helsinki.

Petersoo, P. (2007). Reconsidering otherness: constructing Estonian identity. Nations and Nationalism 13(1), 117-133.

Routio, P. (2007). Mallien käyttö tutkimushankkeessa. Haettu osoitteesta <http://www2.uiah.fi/projects/metodi/077.htm>

Sajavaara, K. (2005). Kielivalinnat ja kielten opiskelu. Haettu osoitteesta: <https://www.mv.helsinki.fi/home/niskanen/sajavaara.pdf>

Scheff, T. J. (1990). Socialization of Emotions: Pride and Shame as Causal Agents." Teoksessa Research Agendas in the Sociology of Emotions. Theodore D. Kemper (toim.), 281-304. Albany: State University of New York Press.

Tarnanen, M., Aalto, E., Kauppinen, M., & Neittaanmäki, R. (2013).

Luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä äidinkielestä oppiaineena. AFinLA-E: Soveltavan Kielitieteen Tutkimuksia, (5), 163-180. Noudettu osoitteesta

<https://journal.fi/afinla/article/view/8745>

LIITTEET

Liite 1

Haastattelurunko

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Miten kiinnostuit venäjän kielestä? Miten idea opiskella venäjän kieltä on syntynyt?
2. Millaisia tavoitteita kielen opiskelulla on?
3. Millainen merkitys venäjän kielellä on sinulle?
4. Miten mielestäsi Suomessa yleisesti suhtaudutaan Venäjään (tällä hetkellä)?
5. Millaisissa tilanteissa suhtautuminen ilmenee?
6. Miten arvostetuksi olet kokenut venäjän kielen taidon Suomessa?
7. Missä käytät venäjän kieltä?
8. Miten venäjän kielen asemaa pitäisi Suomessa parantaa? Miksi?
9. Miten koet venäjän kielen taidon vaikuttavan identiteettiisi? Kerro esimerkkejä miten se näkyy identiteetissäsi?
10. Koetko samaistuvasi venäläisyyteen? Miten? Miksi et?
11. Millaisin argumentein olet kuullut venäjän kielen opettajien ja opiskelijoiden pyrkivän luomaan myönteistä kuvaa Venäjästä (ja kielestä)?